CZU: 654.197(478)″1988/1998″ **https://doi.org/10.59295/sum2(11)2023_20**

TELEVIZIUNEA DIN REPUBLICA MOLDOVA: ANII DE NOU FĂGAȘ (1988 – 1998)

Boris PARFENTIEV,
Universitatea de Stat din Moldova

Primii ani din perioada analizată, de facto, coincid cu primii ani de tranziție de la totalitarism la democrație. Pluralismul de opinii, sistemul pluripartidist, libertatea de exprimare au devenit o realitate înfăptuită în mod legal în societatea încă sovietică. Astfel au fost create premise pentru dezvoltarea unui jurnalism liber. După declararea suveranității Republicii Moldova din 1990 și independenței din 1991, survin schimbări radicale – Televiziunea de stat își schimbă statutul și devine Televiziune Națională, apar programe de dezbatere a problemelor stringente din societate. Însă, din 1993, se observă şi primele însemne de cedare a unor poziţii obţinute în primii ani de tranziţie. Se revine la unele practici din perioada precedentă. Sporeşte volumul de emisie dedicat reflectării activităţii organelor statale - tipice dări de seamă, în care lipseau alte puncte de vedere - reminiscenţe din sistemul totalitarist. Spre sfârșitul perioadei analizate fost redusă finanţarea televiziunii, care a adus o diminuare a volumului de emisie (până la 6 ore pe zi) ceea ce nu permitea o evaluare exhaustivă a multiplelor probleme din societate.

Cuvinte-cheie: *televiziune, societate, independență, tranziție, democratizare, politici editoriale, libertate de exprimare, pluralism de opinii.*

TELEVISION IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA: A DECADE OF TRANSFORMATION (1988 – 1998)

The initial years of this decade marked the transition from totalitarianism to democracy. During this time, the pluralism of opinions, the establishment of a multiparty system, and the embrace of freedom of expression became legally recognized realities, even within the remnants of Soviet society. This shift laid the foundation for the emergence of independent journalism. Following the Republic of Moldova' s declaration of sovereignty in 1990 and its subsequent independence in 1991, significant changes took place. State Television evolved into National Television, introducing programs that addressed pressing societal issues. However, after 1993, there were noticeable regressions. The media landscape began reverting to some of its former practices, such as increasing the number of broadcasts that solely highlighted the activities of state bodies. These reports often lacked diverse perspectives, echoing the one-sided narratives of the totalitarian era. By the close of the decade, funding for television was slashed, leading to a reduction in broadcast hours (to as few as 6 hours daily). This limited coverage hindered a comprehensive discussion of the myriad challenges facing society.

Keywords*: television, society, independence, transition, democratization, editorial policies, freedom of expression, pluralism of opinions.*

Introducere

În ediţiile precedente ale revistei ştiinţifice ***Studia Universitatis Moldaviae*** din ultimii doi ani (nr. 11(01) 2022, nr. 11(02) 2022 și nr. 11(01) 2023, seria - Științe Economice și ale Comunicării), a se vedea articolele - ***Istoria Televiziunii din Moldova: cadrul de constituire și de afirmare*****,** în care ne-am referit la analiza primului deceniu de activitate (1958-1968) a primei televiziuni din Republica Moldova - TVM, ***Televiziunea din Republica Moldova în anii de severă cenzură*** (1968-1978) - o cronică a activității TVM în cel de-al doilea deceniu a istoriei sale, ***Televiziunea din Republica Moldova în anii de hotar între epoci*** (1978-1988) – perioada de trecere de la sistemul politic totalitarist spre o societate democratică – au fost analizate programele și politicile editoriale ale Televiziunii din Moldova în primele trei decenii de activitate.

Următoarea cercetare este dedicată preocupațiilor TVM în cel de-al patrulea deceniu (1988-1998) pe calea instituirii unei societăți democratice. Primii ani din perioada analizată, de facto, coincid și cu primii ani de tranziție de la totalitarism la democrație.

Context

Etimologic noţiunea de tranziţie îşi trage originea din latinescul *tranziţio*, ceea ce înseamnă un proces provizoriu, o trecere (lentă sau bruscă) de la o stare, de la o idee, la alta. Schimbările în viaţa social-politică, economică, culturală a societăţii, dar şi în politicile editoriale ale mass-media, de regulă, nu se produc brusc, „peste noapte". Germenele schimbării apare în perioadele precedente, se dezvoltă şi apoi aduce schimbarea. Sfârşitul anilor '80, secolul trecut, este marcat de evenimente sociopolitice, influenţate de politicile promovate de unii lideri de partid din acea perioadă şi care au rămas în istorie ca politicieni de „glasnosti" şi „perestroica" (transparenţă şi restructurare). Deci, şi perioada de tranziţie postcomunistă care, spunem că începe de la declararea suveranităţii Republicii Sovietice Socialiste Moldoveneşti în anul 1990 şi trecerea pe calea dezvoltării independente a ţării în anul 1991, de-facto demarează mai înainte, din anii 1987-1988, când în republică se înfiripă Mişcarea de eliberare naţională. Şi, credem, nu vom greşi dacă vom afirma că procesul de liberalizare politică, care a început în ţară la hotarul deceniilor opt şi nouă al secolului trecut, în mare măsură se datorează activităţii mijloacelor de comunicare în masă, inclusiv a televiziunii. Din propria practică (autorul în acea perioadă activa în funcţia de redactor-şef al redacţiei programe pentru tineret TV) vom susţine că programele din ciclul *„Unda tineretului"* includeau subiecte cu probleme stringente, de actualitate din viaţa societăţii, care erau puse la dezbatere cu păturile sociale cele mai largi, plasând carul mobil al televiziunii în Piaţa Biruinţei (actualmente Piaţa Marii Adunări Naţionale) şi oferind posibilitatea de a se exprima pentru toţi doritorii. Temele puse în discuţie ţineau de rolul partidului în degradare, de nivelul de trai al elitei şi al marii majorităţi a populaţiei, de asigurarea cu cele necesare pentru un trai decent, de schimbul de valori culturale cu alte popoare etc. Era un timp, când partidul de la conducere nu mai putea răspunde la întrebările cetăţenilor, nu mai putea explica procesele ce se produceau în societate, problemele care apăreau în lanţ şi anume *televiziunea în multe cazuri a luat rolul executat de partidul politic*, încercând să explice motivele schimbărilor iminente, aşteptate de societate. Oamenii se adresau la radio şi televiziune ca la ultima instanţă, care le poate oferi un răspuns. Un sondaj de opinie, efectuat de serviciul de investigaţii sociologice ce activa în cadrul instituţiei, atesta la începutul anului 1990 că cele mai vizionate emisiuni de către spectatorul moldovean erau *„Unda tineretului"*- 76 de procente, revista satirică -*„Ariciul"* - 74 de procente, *„Viaţa satului"*- 63 procente, *„Noi şi legea"*- 61 procente, *„Forum"* şi „*Natura şi noi"*- câte 48 de procente, indicatori care astăzi sunt greu de depăşit [1].

Politicile editoriale promovate de Televiziunea Moldovenească la începutul perioadei examinate poartă caracter tranzitoriu, sub însemnul divergenţelor dintre formele vechi de organizare a activităţii de creaţie şi noile principii de funcţionare ale mass-media proprii unei societăţi democratice. Sensul perioadei tranzitorii, prin care trecea societatea, este expus elocvent de către savantul moldovean ***V. Saca*** în lucrarea sa „Interese politice şi relaţii politice: dimensiuni tranzitorii": *„Procesele schimbărilor politice de revoluţionare şi de reformare întruchipează în sine atât transformări radicale ale sistemului de putere şi ale instituţiilor acestuia (aspect tranzitoriu), cu orientări şi relaţii noi bazate pe norme şi valori democratice, cât şi tendinţe de a reevoca, a reactualiza în câmpul sociopolitic al tranziţiei idei, valori, mecanisme autoritar-totalitare ale experienţei anterioare din regimul vechi (aspect reproductiv)* [2, p. 145].

Drept exemplu al aspectului reproductiv al perioadei de tranziţie prin care trecea televiziunea serveşte grila de emisie pentru anul 1990, în care pe lângă emisiunile de factură nouă, - *„Forum"* (program de discuţii pe teme actuale), *„Dialog cu telespectatorii"* (cu participarea personalităţilor remarcante, care răspundeau la apelurile telefonice ale spectatorilor), ciclul *„Situaţia social-politică: argumente în favoarea stabilizării*", îşi găsea loc şi rubrica *„Partidul: căile înnoirii".*

Realităţile în schimbare au exstins în mod semnificativ aria tematică a emisiunilor audiovizuale. Pentru telespectatorul moldovean, care spre sfârşitul anilor '80, de facto, cuprindea deja întreaga populaţie a republicii (conform statisticii, existau peste un milion de televizoare), erau noi şi neobişnuite temele propuse spre dezbatere: „Privilegiile nomenclaturii de partid", „E bine să fii bogat?"; reportajele televizate de la concursurile de frumuseţe, care până atunci erau considerate atribute ale lumii burgheze. Dar, desigur, cel mai mare interes l-au stârnit emisiunile dedicate reformelor politice, schimbărilor în administrarea statului: pierderea monopolului partidului comunist şi introducerea pluripartidismului, naşterea mişcării de eliberare naţională.

Tot în această perioadă s-a mai developat un fals al propagandei sovietice, cel al „rezolvării problemei naţionale” care, conform politicii oficiale, în Uniunea Sovietică a fost soluţionată „definitiv şi pe veci”. Anume în anii perestroicăi se intensifică conflictele etnice între „republicile frăţeşti”. Exemplu poate servi conflictul militar dintre Azerbaidjan şi Armenia. Se desfăşoară mitinguri şi manifestaţii de amploare împotriva rusificării în republicile din Caucaz, din Asia Centrală, dar şi în Ucraina şi Moldova, iar republicile baltice - Letonia, Lituania şi Estonia, tot mai insistent se pronunţă în favoarea separării de Uniunea Sovietică. Toate aceste evenimente şi mişcări de eliberare naţională au luat prin surprindere conducerea imperiului sovietic. Procesele de dezintegrare capătă un avânt tot mai mare, iar în mijloacele mass-media nou apărute tot mai insistent se cere eliminarea Articolului 6 din Constituţia sovietică, care legifera monopolul partidului comunist în sistemul politic al societăţii sovietice şi stabilirea unui sistem multipartidist.

Procesele restructurării societăţii au luat o altă turnură decât cea aşteptată de conducerea de partid şi de stat, desfăşurându-se conform propriilor legi, care nu depindeau de intenţiile iniţiatorilor „restructurării” şi „transparenţei”. Se produce o politizare rapidă a întregii societăţi – proces la care în mare măsură a contribuit şi televiziunea prin transmisiunile în direct ale şedinţelor Primului Congres al deputaţilor poporului din URSS. Dezbaterile aprinse, ciocnirile fervente dintre susţinătorii şi opozanţii reformelor democratice, reacţia rebelă a unei mari părţi ai corpusului legislativ la iniţiativele Secretarului General al Comitetului Central al PCUS, Preşedinte al Sovietului Suprem al Uniunii Sovietice M. Gorbaciov - toate aceste acţiuni pentru prima dată erau transmise în direct de posturile de radio şi de Televiziunea Centrală de la Moscova. Societatea în simpatiile sale politice s-a divizat în trei categorii: prima - care susţinea lagărul comuniştilor-conservatori şi care se opunea schimbărilor în politică, economie, viaţa socială; a doua - susţinătorii restructurării lui Gorbaciov, care credeau în posibilitatea perfecţionării societăţii sovietice socialiste şi a treea categorie – forţele care doreau schimbări radicale în viaţa ţării.

În martie 1990, sub presiunea opiniei publice şi a opoziţiei consolidate, din Constituţia URSS a fost eliminat Articolul 6 şi, ca rezultat, a fost lichidat monopolul partidului comunist în viaţa politică a ţării, Articol care stipula rolul hegemon al partidului comunist în viaţa societăţii sovietice şi care susţinea că partidul comunist este unicul partid legal, care apără interesele tuturor categoriilor sociale, - ale muncitorilor, ţăranilor-colhoznici şi ale intelectualităţii. În urma schimbărilor efectuate în Constituţie, a fost adoptată Legea „Despre organizaţiile obşteşti”, care a deschis calea pentru apariţia şi prosperarea unui sistem oficial pluripartid. În luna iunie a aceluiaşi an apare Legea „Despre presă şi alte mijloace de informare în masă”, care a provocat schimbări radicale în condiţiile de funcţionare a mass-mediei: a fost anulată cenzura, în locul principiului permisiv din partea organelor de partid de a deschide o nouă instituţie media, a fost întrodus principiul de înregistrare, conform căruia fiecare cetăţean sau colectiv redacţional era în drept să devină fondator al unui post de radio sau de televiziune, al unui ziar sau reviste. Astfel a fost creat un câmp legal pentru dezvoltarea unui jurnalism liber. Pluralismul de opinii, sistemul pluripartidist, libertatea de exprimare au devenit o realitate înfăptuită în mod legal în societatea încă sovietică.

Scăderea treptată a autorităţii organelor centrale ale puterii şi consolidarea mişcării de eliberare naţională au dus la consolidarea şi dezvoltarea mass-mediei naţionale. Însă, în primii ani ai „restructurării”, schimbările în structura televiziunii şi radiodifuziunii sovietice (Teleradiodifuziunea Moldovei fiind parte integrantă) erau mai puţin sesizate decât în presa scrisă. Acest fapt se explică prin aceea, că televiziuea şi radioul din republicile sovietice erau controlate în totalitate de către structurile Comitetului unional pentru televiziune şi radiodifuziune de la Moscova, care ţinea sub un control strict emisia televizată atât a Televiziunii Centrale de la Moscova, cât şi a celor republicane. Deasemenea, structura organizatorică a întregului sistem al televiziunii sovietice nu a suferit careva schimbări în anii „restructurării”, toate mijloacele tehnice şi de difuzare a semnalului televiat rămânând în mâinile statului. Dar, în pofida tuturor impedimentelor restricționale, noul suflu de libertate își găsea loc și în emisia televizată.

În anul 1989 o mostră de emisie în stil democratic, cu expunere de opinii diferite, o constituie noul ciclu, întitulat *„Telereferendum”* (Redacţia emisiuni publicistice), care şi-a pus scopul să atragă în faţa ecranelor un cerc cât mai mare de cetăţeni la dezbaterea problemelor vitale, de importanţă raională, orăşenească, republicană. Prima emisiune a noului ciclu a fost derulată la 27 februarie 1989 şi a fost dedicată problemelor ecologice ale Chişinăului.

Subiectele ecologice sunt tot mai frecvente în programele Televiziunii din Moldova. Unul din promotorii acestei tematici a fost telejurnalistul Andrei Dumbrăveanu, care începând încă din anul 1987 a dedicat o serie de emisiuni stării precare a râului Nistru. În aprilie 1989, sub egida lui demarează un nou ciclu *„Râul Nistru - sub patronajul televiziunii”,* în cadrul căruia cu regularitate sunt discutate problemele poluării fluviului, scoaterii ilicite a nisipului, braconajului în pescuit etc.

Un alt ciclu, ce era în pas cu cerinţele timpului, ca rezultat al proceselor de restructurare şi democratizare a vieţii sociale, a devenit cel întitulat *„La întrebările Dumneavoastră răspund miniştrii”.* Tot mai des în emisiuni se vorbeşte despre autogestiune, autodirijare, mişcare cooperatistă, faliment, şomaj - noţiuni noi, nemaiîntâlnite până atunci în vocabularul cotidian al mass-mediei şi al poporului, numit sovietic. Încep discuţii la contradictoriu despre politica naţională a partidului comunist, cu referiri nu numai la tradiţionalele teze leniniste, dar şi la deformările ce au avut loc pe parcursul anilor în politica naţională promovată în Uniunea Sovietică. Acum încă câţiva ani în urmă era de neînchipuit de a vorbi la microfon sau în faţa camerei de luat vederi şi de a pune la îndoială teoriile politicii naţionale leniniste, Lenin fiind dumnezeul comuniştilor. Iată ce scria Dumitru Ţurcanu, redactor-şef, Redacţia emisiuni publicistice în săptămânalul Teleradiocompaniei din 28 august – 3 septembrie 1989: *„Istoria URSS poate fi o mărtirie a dezvoltării naţionale a zecilor de popoare, dar şi a tragediei a unui şir de popoare, ce au fost strămutate de pe locurile lor tradiţionale de trai*.” Şi în continuare face referiri la *„criza ce are loc între naţiuni, la izvoarele conflictelor, la faptul cum se manifestă ele în republica noastră şi care sunt căile ameliorării lor pe baza noilor mecanisme de stat - sociale şi economice”.* Exemplele prezentate sunt argumente, că televiziunea se încadra în discutarea/dezbaterea tuturor problemelor ardente din societate, temele tabu rămânând în trecut.

Încă un element nou al emisiei din perioada analizată îl constituie Maratoanele republicane televizate. Una din primele manifestaţii de acest tip s-a desfăşurat la 7 aprilie 1990 şi a fost consacrată revitalizării monumentelor de istorie şi cultură. După cum se menţiona mai târziu în presa timpului, a fost *„o zi de televiziune întru reconstruirea temeiurilor spirialităţii noastre”.* Începând cu anul 1991, formatul de emisie, întitulat *„Telemaraton”* îşi găseşte un loc permanent în grila de programe. La 13 aprilie, sub acest generic este desfăşirată o manifestaţie de amploare, dedicată problemelor ecologice şi întitulată *„De suflet, de sănătate”.* La 25 aprilie, - încă un Telemaraton - cu ocazia împlinirii a 5 ani de la trista zi a catastrofei de la staţia atomică Cernobâl. Pentru prima dată s-a vorbit deshis şi direct despre consecinţele tragice ale acestui dezastru, despre soarta de mai departe ale celor ce au avut de suferit de pe urma radiaţiei.

În anul 1990, când spaţiul economic comun al republicilor unionale se destrăma tot mai mult iar Uniunea Sovietică se risipea vădit, apare nesecitatea imperioasă de a trece la noi forme de gestionare a economiei. Şi Televiziunea Naţională se prezintă cu un nou ciclu, întitulat *„Economia de piaţă: teorie şi practică”,* în care se aducea la cunoştinţa cetăţenilor trăsăturile economiei de piaţă, când întreg sistemul economic se autoreglează, statul având o intervenţie minimă în economie. Se vorbea despre raportul cerere – ofertă şi rolul determinant al pieţei în circulaţia bunurilor de la producător la consumator, despre libertatea fiecăruia de a produce şi a se angaja în schimbul de mărfuri, servicii conform judecăţilor şi iniţiativelor sale. Era o materie nouă pentru societatea ce ieşea din socialism, în cadrul căruia exista o economie cu planificare centrală, când mijloacele de producţie aparţineau întregii societăţi, adică tuturor şi nimănui şi care nu putea fi eficientă. Nu exista şi o remunerare conformă eforturilor depuse. Noua emisiune s-a bucurat de interesul şi susţinerea mişcării cooperatiste (cooperativa este o organizaţie de afaceri deţinută şi operată de un grup de indivizi pentru propriul lor beneficiu), mişcare, care făcea primii paşi în Republica Moldova.

Pe fundalul evenimentelor separatiste din Transnistria, Televiziunea Naţională face încercări de a păstra integră Republica Moldova, punând pe post mai multe emisiuni sub genericul *„Destin comun - grijă comună”* sau *„Situaţia social-politică: argumente în favoarea stabilizării”*, protagoniştii cărora veneau în faţa publicului cu reflecţii despre situaţia social-politică precară şi cu sfaturi de redresare.

În anul 1990, când partidul comunist (PCUS) ceda poziţiile sale de conducere în societate, noile forţe politice, în majoritate formate din membrii aceluiaşi partid, însă de o orientare democratică şi care înţelegeau inevitabilitatea schimbărilor, nu se mai încumetau să îngrădească libertatea de exprimare. În ianuarie 1990, odată cu numirea unui nou director al Televiziunii Moldoveneşti – ***Constantin Pârţac,*** survin schimbări şi în politicile editoriale promovate de instituţie. Aducem câteva teze din programul de activitate al noii con-

duceri a Televiziunii, din care reies scopurile noilor politici editoriale: *,,Să facem o televiziune naţională, să ne debarasăm de maladia imitaţiei, să scoatem în evidenţă specificul acestui pământ, patriotismul nostru cultural. Să depăşim nivelul redus al culturii lingvistice la televiziune. Pluralismul de opinii să-şi găsească loc permanent în programele televiziunii. Televiziunea trebuie să devină mai receptivă la evenimentele şi procesele ce au loc în viaţa socială. Sarcina nr.1 este de a crea un serviciu informativ modern, precum şi un colectiv de comentatori politici. A îmbunătăţi relaţiile cu alte studiouri”* [3].

La 15 iunie 1990, printr-o Hotărâre a Sovietului Suprem al RSSM, semnată de Preşedintele Sovietului Suprem M. Snegur, a fost lichidat Comitetul de Stat pentru Radiodifuziune şi Televiziune şi a fost creată Radioteleviziunea Naţională a RSSM; ritmul schimbărilor a sporit, politicile editoriale elaborate fiind transpuse în viaţă prin includerea noilor cicluri de emisiuni, prin aprobarea noii grile de emisie. Schimbările calitative au început de la ediţiile informative, care, de regulă, formează faţeta canalelor generaliste de televiziune. A fost elaborată concepţia unui *„program informativ modern, care să satisfacă cerinţele tuturor categoriilor de telespectatori”* - mărturisea E. Josanu, redactorul-şef al Redacţiei de actualităţi de atunci, referindu-se la noua ediţie de actualităţi, denumită „*Mesager”,* care a debutat în luna iulie 1990 [4]. Schimbările efectuate în ediţiile de ştiri aveau drept scop *separarea informaţiei de comentarii,* fapt pentru care în structura redacţiei de actualităţi a fost creată o nouă subdiviziune - de comentatori politici, care prezentau comentarii la evenimentele principale ce se produceau în ţară şi peste hotare separat de buletinul de ştiri. O altă schimbare în politicile editoriale ale ediţiilor de ştiri ţinea de o prezentare a evenimentelor în mod obiectiv, realist, fără a ascunde anumite aspecte care n-ar fi pe placul unora din conducere sau din opoziţie. S-a trecut la o informare echidistantă şi imparţială a spectatorilor, fără a li se impune gândurile, ideile, convingerile cuiva sau platformele doctrinare ale partidelor sau organizaţiilor obşteşti politizate, telespectatorul urmând să analizeze el însuşi situaţia expusă şi să tragă concluziile respective. A sporit consistenţa informaţiei, iar tematica ediţiilor de ştiri reflecta întreaga gamă de probleme cu care se confrunta republica - noile forme de organizare a activităţii economice şi trecerea la economia de piaţă, privatizarea, procesele democratizării societăţii, introducerea în uz larg a grafiei latine, conflictul de pe Nistru şi consecinţele lui pentru ţară.

În august 1990, făcând bilanţul primelor două luni de activitate a Radioteleviziunii Naţionale, care conform noului statut era o instituţie independentă, chemată să slujească în exclusivitate poporul, conducerea instituţiei mărturisea într-un interviu despre principiile de activitate şi politicile editoriale promovate: *„Deoarece suntem o Radioteleviziune independentă (când arbitru al programelor noastre nu mai este reprezentantul unui careva organ de stat sau al vre-o unei organizaţii obşteşti politizate, ci - în sfârşit! - doar opinia publică), trebuie să facem tot posibilul pentru a corespunde acestui calificativ, adică suntem obligaţi să fim obiectivi la maximum în emisiunile noastre, să nu lezăm demnitatea şi interesele nimănui. Misiunea noastră supremă - e să informăm obiectiv oamenii fără a ne impune gândurile, ideile, convingerile. Acum Radioteleviziunea exprimă opinii dintre cele mai diferite, spectatorul urmând să analizeze el însuşi situaţia şi să facă concluziile respective”* [5].

Un aspect al perioadei investigate îl constituie şi dările de seamă ale conducerii instituţiei în faţa telespectatorilor despre politicile editoriale promovate, prezentate cu regularitate în acea perioadă iniţială de tranziţie. În octombrie ale aceluiaşi an, 1990, conducerea Radioteleviziunii (RTV) Naţionale, în persoana preşedintelui instituţiei, d-lui Adrian Usatâi, făcea unele generalizări referitor la trecerea la noi forme de organizare a activităţii instituţiei audiovizuale naţionale independente, accentua încă odată sarcinile principale ce reieşeau din noile politici editoriale:

„Devenind Naţională, RTV a Moldovei va năzui mereu să-şi îndeplinească la maximum destinaţia. Nu, însă, fără a ţine cont şi de minorităţile naţionale conlocuitoare, rezervând pentru fiecare din ele un spaţiu de emisie direct proporţional cu raportul lor numeric.

Devenind Naţională, RTV a Moldovei va năzui mereu să devină liberă de orice influenţă politică, asigurând cu spaţiu de emisie în egală măsură pe orice partid sau mişcare socială.

Devenind Naţională, RTV a Moldovei va recunoaşte numai un singur dictat - dictatul publicului telespectator şi radioascultător, pentru care a fost creată” [6]. Noua concepţie a ediţiilor informative, noua grilă de emisie au lărgit aria tematică a programelor, însă esenţialul constă în faptul că *pluralismul de opinii*, acest însemn al democraţiei care era de neînchipuit în emisia de un an-doi în urmă, îşi găsea loc în programele

Televiziunii în cadrul rubricilor *„Restructurarea - dialog actual", „Interviu actual", „Poziţia"(*concepţii ale mişcărilor obşteşti), *„Faţă în faţă cu realitatea"* şi în altele, unde luau cuvântul reprezentanţi ai Frontului Popular din Moldova, ai mişcării „Edinstvo", ai etniilor conlocuitoare… În opinia noastră, un exemplu reuşit de schimbare a politicilor editoriale şi de transferare a lor în albia pluralismului politic este debutul (în octombrie 1990) ciclului de emisiuni *„Pro- şi contra",* care avea ca prototip talk-show-urile de la BBC. În cadrul emisiunii erau invitaţi câte un reprezentant notoriu din partea a două partide politice sau mişcări obşteşti; fiecare reprezentant era însoţit de trei-patru consilieri, consultanţi, specialişti în domeniul de discuţie. Se punea în dezbatere o problemă stringentă din viaţa societăţii şi părţile veneau în faţa spectatorilor cu opiniile şi argumentele sale. Telespectatorului îi rămânea să tragă concluzia - poziţia căreia din părţi este mai obiectivă, mai argumentată, mai utilă societăţii. Însă, emisiunea n-a avut o viaţă lungă. Noul îşi făcea greu drum. Caracterul deosebit al acestor programe, în comparaţie cu cele din câmpul precedent al mass-mediei, îi deranja pe unii reprezentanţi ai clasei politice aflate la guvernare, trezea nemulţumirea lor. Excluderea din grila de emisie a programului *„Pro-şi contra",* dar şi a altor emisiuni la care ne vom referi pe parcurs, a fost un tribut adus perioadei iniţiale de tranziţie. Specialiştii în politologie explică cele întâmplate în felul următor: *„În cazul Moldovei şi altor state posttotalitare din spaţiul ex-sovietic, mecanismul puterii nu a ajuns să demonstreze capacităţi înalte de organizare, să fie receptiv la diversele necesităţi şi interese din societate, să perceapă la timp ideile noi şi să pună la îndoială pe cele vechi, să fie permanent ataşat cursului de reformare, principiilor realiste de evaluare a scopurilor şi rezultatelor"* [7].

În grilele de emisie din perioada investigată au fost introduse mai multe cicluri de emisiuni pe teme sociopolitice cum ar fi, pe lângă cele menţionate anterior, *„Dialoguri politice", „Opinia", „Telespectatorul abordează problema", „Popasuri în provincie", „Mondorama"* (sinteza principalelor evenimente ale săptămânii), pe teme economice - revista săptămânală *„Ecoampriza", „Business-club".* Sporeşte semnificativ numărul emisiunilor pe teme culturale. Iată doar câteva apariţii noi din perioada vizată: „*Avanscena"* (premiere de stagiuni teatrale), *„Pe scenă visul mi-e împlinit"* (autoportrete ale oamenilor de teatru), *„Athenaeum"* (revistă de cultură, artă, literatură), *„Teatrul de miniaturi"* (înscenări satirico-umoristice cu subiecte din realitate), *„Asterisc"* (emisiune de divertisment), „*Spectroscop"* (din lumea picturii), *„Balet, balet".* Pentru prima dată în istoria instituţiei în grila de emisie a fost inclus un ciclu de emisiuni, ce aveau ca scop studierea şi popularizarea Bibliei. Acest spectru de programe a lărgit considerabil aria tematică a emisiei, a diversificat politicile editoriale promovate, le-a făcut mai ample, mai universale. Noile politici editoriale au scos restricţiile impuse de regimul vechi în reflectarea unor tematici, care în perioada anterioară de activitate erau sub însemnul „tabu": tematica istorică şi cea lingvistică, Pactul Ribentropp-Molotov, foametea şi deportările din anii postbelici, mişcarea disidentă în R.S.S.Moldovenească .

Un aspect important al noilor politici editoriale din perioada cercetată îl constituie şi utilizarea *elementelor interactive* în programele televizate prin diferite forme: telefon în studio în timpul emisiei directe, adresări permanente către telespectatori prin ziarul „Programele Tele Radio" pentru a le afla opiniile, organizarea întâlnirilor, interviurilor cu spectatorii, a „uşilor deschise" la Televiziune pentru a le afla doleanţele. Aceste procedee, ce ţin de interactivitate, făceau ca politicile editoriale promovate să fie în consonanţă cu solicitările, aspiraţiile telespectatorilor. Iată doar un exemplu: Referindu-se la inaugurarea unui nou ciclu de emisiuni televizate pentru orele dimineţii - „Telematinal" - dl C. Pârţac**,** directorul TV Naţionale, mărturisea într-un interviu: *„Ne-am adresat publicului telespectator ca să-i aflăm preferinţele şi să procedăm în corespundere cu aceste preferinţe (...). Toate emisiunile noastre, inclusiv programul matinal, trebuie să satisfacă la maximum cerinţele auditoriului. E scopul pe care vrem să-l atingem şi în numele căruia facem şi vom face orice restructurare - de cadre, de mijloace..."* [8]. În urma adresării către telespectatori, au parvenit mai multe ecouri cu propuneri de teme obligatorii pentru discurs, rubrici permanente pentru noul ciclu de emisiuni matinale. Datorită şi acestei practici de interactivitate, emisiunile matinale pe parcursul aproape a două decenii s-au ales cu mai puţine observaţii critice din partea spectatorilor şi specialiştilor de domeniu, fiind realizate la un bun nivel profesionist şi bucurându-se de atenţia telespectatorilor pentru sfaturile propuse ce ţineau de sănătate, de organizarea treburilor casnice, de popularizarea culturii, a artei, a tradiţiilor populare.

Perioada de restructurare s-a încheiat în august 1991, când în dimineaţa zilei de 19 august posturile de radio şi de televiziune de la Moscova au transmis mesajul, că „în scopul depăşirii crizei profunde şi atotcuprinzătoa-

re, a confruntărilor politice, etnice şi civile, a haosului şi anarhiei din societate, care ameninţă suveranitatea, integritatea teritorială, libertatea şi independenţa Patriei”, puterea în Uniunea Sovietică timp de câteva zile a fost capturată de un aşa numit Comitet de stat pentru starea excepţională (Государственный Комитет по чрезвычайному положению - ГКЧП). În continuarea mesajului matinal se anunţa că M. Gorbaciov nu este în stare să-şi îndeplinească funcţiile de preşedinte de ţară din cauza sănătăţii şi că în Uniunea Sovietică a fost declarată stare de urgenţă. Aceasta semnifica o restrângere, o delimitare a drepturilor fundamentale civile, în special libertatea de exprimare şi introducerea unui control riguros, integral asupra tuturor mijloacelor mass-media. În acea dimineaţă de 19 august, din cele câteva canale TV de la Moscova rămânea pe post doar un singur canal - Televiziunea Centrală - 1, grila de emisie al căruia a fost schimbată radical - se retransmitea baletul „Lacul lebedelor”, muzică simfonică, alte programe muzicale, întrerupte de rarele buletine de ştiri.

Dar care era situaţia la Televiziunea din Moldova? Un tablou integru cu detalii importante sunt prezente în amintirile reputatului telejurnalist, publicist, comentator politic Petru BOGATU, care pe atunci activa în postură de redactor-şef adjunct la Redacţia de Actualităţi a Televiziunii Naţionale: *,,O circulară de la Moscova soma toate posturile de radio şi televiziune să transmită non-stop secvenţe din baletul „Lacul lebedelor” de P. I. Ceaikovski. În ciuda acestui fapt, după o întrevedere între patru ochi, directorul, fără girul căruia nicio redacţie nu putea să se afle în emisie directă, a dat undă verde, fapt ce ne-a permis să spargem embargoul sovietic. Astfel, în dimineaţa zilei de 19 august 1991, TVM a fost singurul canal de televiziune din URSS care nu s-a conformat restricţiilor impuse de GKCP şi a ignorat „Lacul lebedelor”. Împreună cu Valeriu Saharneanu, redactorul-şef la Actualităţi, care între timp, întrerupându-şi concediul, sosi la redacţie, am scris primele comentarii, unde arătam că la Moscova e în plină derulare o periculoasă rebeliune neostalinistă şi antidemocratică. Însoţite de imagini de la Moscova, pe care ni le oferea generos CNN, acestea au fost transmise la mici intervale de timp, ca apoi, să fie repetate. De fapt, Televiziunea deveni cea dintâi redută de rezistenţă anti-puci”.*

Ca urmare a evenimentelor din august 1991, autoritatea Partidului Comunist se prăbuşeşte, iar Uniunea Sovietică intră într-un colaps final. Începe o nouă epocă istorică, care va schimba radical şi situaţia din mass-media. Or, modificările radicale au devenit posibile datorită schimbărilor în conştiinţa cetăţenilor care a survenit în mare parte datorită activităţilor mass-mediei - presei scrise, audiovizualului. Spectatorii au obţinut posibilitatea de a cunoaşte opinii diferite despre realităţile şi fenomenele vieţii cotidiene, de a se familiariza şi a accepta pluralismul de opinii ca o necesitate vitală a unei societăţi democratice. Politicile de transparenţă promovate de către instituţiile mass-media au facilitat procesele de schimbări democratice în fosta societate sovietică. În topul ratingului de încredere ale diferitelor instituţii sociale, redacţiile mass-media ocupau primele poziţii. Iar jurnaliştii în anii restructurării erau numiţi „prorabii (maiştrii) perestroicăi, „promotori ai libertăţii şi democraţiei”.

Anul 1992 continuă cu emisiuni ce confirmă caracterul schimbărilor democratice din societate. În zilele de luni este pusă pe post emisiunea *„În faţa poporului”,* cu telefon în studio şi la care participă reprezentanţii conducerii de vârf a republicii - membrii Guvernului, Parlamentului, Preşedinţiei. Continuă să apară şi emisiunea *„Opinia”,* în cadrul căreia îşi expun poziţia reprezentanţii partidelor politice, care se înmulţesc. Este inaugurat ciclul *„Sociocanal”* (redactor şi prezentator Sergiu Mârzenco) cu rubricile „Sărăcie totală”-Situaţia catastrofală la sat”, „Răspundem telespectatorilor”. Tematicii economice îi este dedicat un nou ciclu, întitulat „*Ecoampriză”,* care-şi punea scopul de a ajuta ţara să-şi dezvolte o veritabilă economie de piaţă, invitând în faţa camerelor de luat vederi economişti, oameni de afaceri. Prezintă interes şi „*Popasuri în provincie”,* emisiune realizată în localităţile săteşti ale republicii.

Continuă să apară şi emisiunile ce reflectau situaţia social-politică tensionată din Republica Moldova. Iată doar câteva rânduri dintr-o adnotare la programele din ciclul „*La tema zilei”*: *„Nu există un remediu mai eficient contra tulburărilor sociale decât discuţiile la „masa rotundă”, în cadrul cărora fiecare are posibilitatea de a-şi spune păsul, cedând puţinul spre a câştiga mai mult.. Doar nu înzadar se spune că politica e arta a ceea ce e cu putinţă. Politica compromisurilor raţionale e, probabil, ceea ce ne poate scoate, fără vărsări de sânge, din impasul politic şi interetnic de azi. În această săptămână (13-19 aprilie, 1992) Televiziunea Naţională programează două „mese rotunde” - una cu reprezentanţi ai minorităţilor naţionale şi alta - cu reprezentanţi ai intelectualităţii din republic*ă” [9].

În anii 1993-1994 Televiziunea Naţională îşi continue ciclurile şi rubricile din anii precedenţi, cu mai multe Telemaratoane, cu Ore ale Parlamentutlui, Guvernului. Mai nou - se pune în discuţie Proiectul Constituţiei Republicii Moldova. Apare ciclul de emisiuni „*Art-club",* un proiect de autor ce-i aparţine *Valentinei Cecoltan.* S-a întâmplat ca emisiunea să aibă o viaţă lungă, de 30 de ani, din 1993 şi până în 2022. În anul 1994 Televiziunea din Moldova intră în sistemul Euroviziunii, fiind dată în funcţie Staţia terestră de recepţie şi emisie cosmică pentru schimbul de ştiri în cadrul ţărilpr-membre ale Euroviziunii. Orele de emisie ale Televiziunii erau reduse: 7.00-9.00 şi 16.00-24.00.

Însă, pe lângă succesele de activitate în spiritul democratic, se observă şi primele însemne de cedare a unor poziţii obţinute în primii ani de tranziţie. Tot mai insistent se revine la unele practici din perioada precedentă. Sporeşte volumul de emisie dedicat reflectării activităţii organelor statale (Preşedinţie, Parlament, Guvern), care era completat cu tipice dări de seamă, în care era expusă situaţia politică, socială, economică din ţară în viziunea reprezentanţilor puterii şi, de regulă, lipseau alte puncte de vedere - reminiscenţe ale sistemului totalitarist. Drept dovadă a celor constatate serveşte faptul deschiderii a câtorva cicluri de rapoarte, aşa numitele „Ore" - *„Ora Preşedintelui*" la 1 februarie, „*Ora Parlamentului*" la 8 februarie şi „*Ora Guvernului*" la 11 februarie 1993 [10].

În anul 1994, în urma alegerilor parlamentare, se schimbă raportul de forţe ajunse în legislativul republicii. Un partid de stânga (Partidul Democrat Agrar din Moldova), format în majoritate din nomenclatura veche a partidului comunist, în urma scrutinului obţine majoritatea voturilor, iar odată cu voturile – şi dreptul de a forma executivul, alte organe de conducere.

Cele întâmplate au devenit posibile, în primul rând, din cauza situaţiei economice dezastruoase în care a ajuns tânărul stat independent, situaţie care s-a instaurat după prăbuşirea URSS şi ruperea relaţiilor economice din cadrul gospodăriei cândva unitare; din cauza lipsei de protecţie socială, neîncrederii într-un viitor mai bun, a condiţiilor de derivă generală, dar, nu în ultimul rând, şi din lipsa unor practici de conducere, de dirijare a tinerei democraţii, care făcea primii paşi pe făgaşul unui nou sistem social, într-o societate departe de a fi pregătită pentru schimbări radicale în orânduirea socială, determinată de mai multe decenii de viaţă şi de activitate într-un sistem totalitarist, autoritar-partinic, strict planificat, lipsit de pluralism de opinii.

Perioada de relativă libertate de la sfârşitul anilor ’80 şi începutul anilor ’90, a fost prea scurtă pentru a izbuti efectuarea unor reforme, care ar schimba radical spre bine viaţa cetăţeanului, i-ar schimba mentalitatea de obedienţă, de postură de şurub în cadrul unui mecanism de stat.

Noul raport de forţe politice, noua situaţie social-politică stabilită în Republica Moldova nu putea să nu influenţeze activitatea celui mai important mijloc de comunicare în masă - Televiziunea Naţională. La 11 martie 1994 a fost emis un decret prezidenţial prin care se lichida Radioteleviziunea Naţională şi se crea Compania de Stat „Teleradio-Moldova". Revenirea la instituţia de stat era motivată în felul următor - *„în scopul asigurării caracterului obiectiv al informaţiilor, excluderii pericolului monopolizării radioului şi televiziunii de către partide, organizaţii social-politice şi coaliţii ale lor şi al asigurării activităţii eficiente a radioului şi televiziunii pe principii democratice în interesul statului şi societăţii"* [11]. Din capul locului vom menţiona că erau motive inventate, deoarece libertatea de expresie, pluralismul de opinii, care şi-au găsit loc în programele televiziunii din perioada precedentă, posibilităţile de a se expune, oferite tuturor forţelor politice din societate, nu puteau monopoliza radioul şi televiziunea fiindcă toate structurile politice aveau posibilităţi neîngrădite, reale şi egale de a-şi prezenta poziţiile, ideile, opiniile în cadrul unui şir de programe de dezbateri, construite pe principii democratice, la care ne-am referit în subcapitolul anterior.

De facto, în Moldova aceleaşi elite din perioada comunistă şi-au menţinut controlul politic în societate, necesitatea schimbărilor nematerializându-se la nivelul conştiinţei acestora, iar Televiziunea urmând a fi utilizată în calitate de unealtă a propagandei de stat. Din grila de emisie au fost omise programele *„Poziţia"* - o tribună a partidelor, a mişcărilor politice, a dezbaterilor libere pe marginea celor mai actuale probleme din viaţa ţării, *„Opinia"*- o emisiune la baza căreia se afla principiul interactivităţii, „*Pro- şi contra"*- un program de dezbateri şi altele. În schimb, analizând publicaţiile din săptămânalul „Programele „Teleradio" din anii 1995-1998, ne vom convinge că rămân intacte emisiunile de dare de seamă - „Orele" Preşedintelui, Parlamentului, Guvernului, care reflectau activitatea instituţiilor de stat. Un alt obiectiv îl constituia mobilizarea pentru campaniile agricole, electorale. Pe semne, deschiderea către pluralismul de opinii, către o libertate

de exprimare a diferitelor viziuni, păreri, ce persistau în societate, a fost prematură pentru clasa politică aflată la guvernare.

Mecanismele de influenţare a politicilor editoriale, promovate de Televiziunea de stat din Moldova de către instituţiile de guvernare, erau cele mai variate. Unul din ele îl constituie crearea serviciilor de presă ale ministerelor şi departamentelor, care, în majoritate, nu făceau altceva decât să lustruiască imaginea instituţiei şi a conducătorului ei. Serviciile respective pregăteau informaţii, reportaje, interviuri, corespondenţe, care erau difuzate la Televiziunea de Stat *,,fără ca redacţiile să se implice în conţinutul lor şi care în mare parte erau lipsite de orice element de analiză critică din punctul de vedere al interesului public"* [12, p. 85].

Un alt mecanism de imixtiune în politicile editoriale îl reprezintă utilizarea modelului numit în literatura de specialitate „agenda setting" (model al agendei) care modelează influenţa canalului mediatic asupra audienţei. Esenţa modelului „agendei" este că, odată cu faptele, evenimentele transmise, jurnaliştii propun şi semnificaţiile lor, nu de fiecare dată corecte şi echilibrate, astfel configurând o anumită „imagine" despre lume. Or, metoda, felul de selectare a informaţiei pentru buletinele de ştiri, de plasare a ei într-o ordine anumită în ediţie, permite de a deduce valorile promovate de instituţia mediatică şi de a influenţa modul de gândire a spectatorilor, a comunităţilor. Utilizând acest model, televiziunea era (şi este) creatoare de agendă, de ordine de zi, făuritoare de priorităţi pentru spectatori. Atunci când televiziunea prezintă anumite evenimente în mod intens şi frecvent, audienţa consideră că acele evenimente sunt importante şi este convinsă că ceea ce i se oferă ca subiecte de maxim interes reprezintă probleme importante şi semnificative pentru ţară. Iar conţinuturile ediţiilor de ştiri la Televiziunea de stat din Moldova erau adunate, în majoritate, din corespondenţe siropoase despre întâlnirile conducerii republicii cu populaţia mulţumită de grija ce i-o poartă guvernarea. Se evita să se aducă în discuţie probleme vizând privatizarea, şomajul ce lua proporţii, reformarea agriculturii pe principiul pieţei libere, calitatea vieţii şi multe alte probleme de interes social general. În cazul dat putem vorbi despre o politică editorială în interesul guvernării, care rezultă din selectarea tendenţioasă a tematicii subiectelor, din ordinea plasării lor în ediţie, din influenţa pe care o exercită instituţia media asupra fiecărui individ, asupra întregii societăţi.

Investigaţia sociologică, efectuată în anul 1997 de către Centrul non-guvernamental de Analiză şi Investigaţii Sociologice, Politologice şi Psihologice CIVIS, aduce argumente în favoarea ipotezei expuse, conform căreia modelul „agenda setting" era utilizat în favoarea organelor de guvernare şi atesta că agenţii politici ai Puterii beneficiază de o mediatizare mai intensă decât Opoziţia. La capitolul - Frecvenţa mediatizării Puterii şi Opoziţiei, în cadrul ediţiilor de ştiri de la Televiziunea de Stat 39,8 procente din volumul de emisie reveneau Puterii, 58,5 procente - agenţilor eterogeni şi doar 1,64 procente - Opoziţiei. Referitor la frecvenţa diferitor teme în cadrul emisiunilor informative şi a celor social-politice şi economice se menţionează că în perioada cercetată (16-22 iunie, 4-10 august, 22-28 septembrie) la Televiziunea de Stat nu s-a vorbit şi nu s-au pus în dezbatere temele şomajului, corupţiei, protestelor sociale, privatizării şi altele de importanţă majoră pentru ţară în acei ani [13, p. 4-14]. În aşa mod, prin politicile editoriale convenabile Puterii, audienţei i se dicta ce este important să cunoască şi ce nu din viaţa reală a ţării, informaţia fiind distorsionată şi fragmentată.

A fost redusă finanţarea televiziunii, care echivala cu reducerea volumului de emisie, ceea ce constituia încă o pârghie de influenţă a politicilor editoriale. Analizând durata emisiunilor din perioada estimată (conform săptămânalului „Programele Teleradio"), vom conchide: din anul 1997 se atestă o reducere esenţială a timpului de emisie - de la 18 ore de emisie zilnică la 7 ore în zilele de lucru, 11 ore - sâmbăta şi 16 ore - duminica. Începând cu noiembrie 1998 Televiziunea de stat emite doar câte 6 ore pe zi, inclusiv şi în zilele de sâmbătă şi de duminică. Grila de emisie aduna două ediţii de actualităţi „*Mesager*" în limbile română şi rusă, două telejurnale de ştiri la deschiderea şi închiderea zilei de emisie, un serial mexican „*Prizoniera dragostei*" cu peste o sută de episoade, „Orele" Preşedintelui, Parlamentului, Guvernului şi încă câteva emisiuni din domeniul divertismentului pentru zilele de odihnă. La şirul de emisiuni de dezbateri politice, care au fost omise mai înainte, au fost alăturate şi alte programe gen - publicistice, didactice, cognitive: *„Dimensiuni economice", „Axa"* (întâlniri cu figuri proeminente), *„Cursuri preuniversitare", „Vreau să ştiu"* (teleenciclopedie pentru elevi), *„ABC-ul dreptului", „Vivat profesia!"*, dar şi programe ale altor studiouri - „*Deutcshe Welle*" (Germania), „*Family Album*" (SUA) şi altele.

Vom constata că problema volumului de emisie va rămâne acută şi în anii următori, ceea ce nu ne permite să vorbim despre o politică editorială coerentă, despre o periodicitate respectată a ciclurilor de emisiuni, despre o acoperire tematică variată, despre satisfacerea intereselor informaţionale ale mai multor categorii de spectatori.

Concluzii

Vom reitera că în perioada analizată politicile editoriale promovate au purtat un caracter tranzitoriu şi s-au produs sub însemnul divergenţelor dintre formele vechi de organizare a activităţii de creaţie, caracteristice sistemului totalitar şi noile principii de funcţionare ale mass-media proprii unei societăţi democratice. Programele televizate au fost influenţate de aspectul reproductiv al perioadei tranzitorii, care s-a impus prin tendinţe de a reevoca, de a reactualiza idei, valori, mecanisme autoritar-totalitare ale experienţei anterioare.

Totodată, în comparaţie cu perioada precedentă, emisia televizată a făcut paşi fermi pe calea democratizării. În programele publicistice și de actualități își găsește locul libertatea de exprimare, pluralismul de opnii. Au fost scoase restricţiile impuse de regimul totalitar-comunist în oglindirea unor tematici, cum ar fi istoria, limba poporului, foametea provocată, deportările etc. Televiziunea devine mai receptivă la evenimentele şi procesele, ce au loc în viaţa socială. Informaţia este separată de comentarii, urmând ca telespectatorul să analizeze ştirile prezentate şi să tragă concluziile respective. Tematica ediţiilor de ştiri şi publicistice tinde să reflecte întreaga gamă de probleme cu care se confrunta statul la început de cale. Faptele invocate demonstrează că în perioada analizată, la televiziune au fost adoptate şi implementate noi politici editoriale, apropiate de spiritul politicilor proprii unei instituţii publice audiovizuale. Însă inexistenţa unei societăţi civile active, care şi-ar dori o astfel de instituţie, ar monitoriza activităţile ei, dar şi incapacitatea conducerii, elitei politice de a se debarasa efectiv de conservatismul şi practicile vechi de dirijare cu mass-media, formau stavila principală în calea democratizării activității instituției audiovizualului național.

Referințe:

1. *Săptămânalul ,,Programele Radio şi TV" al Comitetului de Stat pentru radiodifuziune şi televiziune* (nr. 8, februarie 1990).
2. SACA V., *Interese politice şi relaţii politice: Dimensiuni tranzitorii.* Chişinău: USM, 2001.
3. *Săptămânalul ,,Programele Radio şi TV" al Comitetului de Stat pentru radiodifuziune şi televiziune* (nr. 9, februarie 1990).
4. *Săptămânalul ,,Programele TeleRadio" al Radioteleviziunii Naţionale* (nr. 29, iulie 1990).
5. *Săptămânalul ,,Programele TeleRadio" al Radioteleviziunii Naţionale* (nr. 35, august 1990).
6. *Săptămânalul ,,Programele TeleRadio" al Radioteleviziunii Naţionale* (nr. 42, octombrie 1990).
7. SACA V., *Interese politice şi relaţii politice: Dimensiuni tranzitorii.* Chişinău: USM, 2000, p. 48.
8. *Săptămânalul ,,Programele TeleRadio" al Radioteleviziunii Naţionale* (nr. 41, octombrie 1990).
9. *Săptămânalul ,,Programele TeleRadio" al Radioteleviziunii Naţionale* (nr. 16, aprilie 1992).
10. *Săptămânalul ,,Programele TeleRadio" al Radioteleviziunii Naţionale* (nr. 6, februarie 1993).
11. *Monitorul oficial nr.3 din 18 martie 1994. Decretul cu privire la licidarea Radioteleviziunii Naţionale şi crearea Companiei de Stat ,,Teleradio-Moldova".*
12. *Libertăţile mass-media în Republica Moldova*. Chişinău: Princeps, 2000, p. 85.
13. MIHAILOV E. *Monitorizarea Televiziunii de stat şi a studioului Catalan*. În: *Mass-media. Buletin analitic.* CIJ, decembrie 1997, p. 4-14.

Date despre autor:
Boris PARFENTIEV, doctor, conferențiar universitar, Facultatea de Jurnalism și Științe ale Comunicării, Universitatea de Stat din Moldova.
E-mail: boris.parfentiev@usm.md
ORCID: 0000-0003-3531-9102

Prezentat la 10.10.2023